

Wprowadzenie

Studia nad rozwojem regionów są immanentnie związane z przewidywaniem i kształtowaniem przyszłości. Ta powszechnie znana i akceptowana prawda nabiera jednak nowego znaczenia w różnych okresach. Szczególny powrót do przewidywania przyszłości i programowania rozwoju powraca wtedy, gdy przeżywamy trudności związane z procesami globalizacyjnymi i pojawiającymi się wyzwaniem rozwojowymi. Wtedy też w nowym świetle rysuje się potrzeba i znaczenie interwencji publicznej. Cykliczny charakter procesów gospodarczych przypomina o wzajemnym dopasowywaniu się mechanizmów konkurencji i współpracy oraz o potrzebie interwencji w zakresie produktów w kontekście tworzenia wartości dodanej. Nowoczesna, bardzo zmienna i elastyczna gospodarka burzy użyteczność dotychczasowych metod kreowania przyszłości. Coraz większe znaczenie mają czynniki i metody analizy jakościowej, które znajdują potwierdzenie w różnorodnych, coraz bardziej rozbudowywanych metodologiach studiów prospektywnych. Ogólnie, badania te mają orientację systemową i heurystyczną, posługując się zarówno osiągniętym poziomem wiedzy i nowymi koncepcjami, jak i miękkimi narzędziami wspierającymi alternatywne myślenie o przyszłości. Jest to odpowiedź na potrzeby studiów nad przyszłością i rozwojem w warunkach rosnącej wiedzy i możliwości technicznych. Jednocześnie władze publiczne mają relatywnie coraz bardziej ograniczone możliwości finansowe w stosunku do oczekiwanych potrzeb. Zatem trafność interwencji publicznej staje się istotą polityki wspierania rozwoju gospodarczego i regionalnego.

Cechą współczesnego rozwoju jest coraz szybsze wprowadzanie w życie nowych projektów rozwojowych i innowacji technologicznych. Do skokowego wprowadzania innowacji technologicznych przyczynia się także szybko rosnąca rzadkość zasobów odnawialnych. Do poszerzającej się gospodarki opartej na nauce dochodzi sektor gospodarki kreatywnej opartej na przemysłach kultury. Wszystko to sprawia, że do tworzenia i kształtowania przyszłości stosuje się metody twórczego myślenia coraz nowszej generacji: metody eksperckie, analizy strukturalne i morfologiczne, z których większość znajduje zastosowania regionalne i prowadzi do realizacji efektywnych podejść opartych na koncepcjach i metodach tworzenia scenariuszy zmian w otoczeniu oraz wizji przyszłości regionów. Nowym opakowaniem dla znanych już wcześniej metod studiów prospektywnych stało się angielskie słowo *foresight*. Badania foresightowe przyszłości wykazały, że wydatkowane, na podstawie scenariuszy i wizji, środki publiczne zapewniają wyższą efektywność badań naukowych i rozwoju technologicznego.

Każda nowa metoda badawcza wchodząca w szerszy obieg społeczny, w początkowym okresie wprowadzania do powszechniej praktyki, napotyka na swoje pro-

blemy związane z jej zrozumieniem i profesjonalnym zastosowaniem. W tym okresie popełniane są czasem liczne uproszczenia. Jest to także ważny okres intensywnego uczenia, inspiracji i rozwoju metody. Często na podstawie sprawdzonego podejścia innych krajów powstają nowe rodzime modyfikacje sprzyjające rozwojowi nowych podejść i uzyskiwanie oryginalnych rezultatów z ich zastosowań.

Intencją prezentowanego tomu Studiów było zebranie i pokazanie dorobku zespołów autorskich zajmujących się foresightem regionalnym i technologicznym pod kątem zapewnienia sustensywnego rozwoju regionów. Do przygotowania tomu udało się zaprosić 4 zespoły regionalne:

- *Foresight: niekonwencjonalny instrument strategicznego zarządzania rozwojem regionu (doświadczenia woj. łódzkiego)* (Anna Rogut, Bogdan Piasecki);
- *Foresight regionalny. Scenariusze protechnologicznego rozwoju woj. śląskiego*, (Andrzej Klasik, Florian Kuźnik, Jerzy Biniecki, Bogumił Szczupak, Marcin Baron, Artur Ochojski).
- *Foresight technologiczny na rzecz zrównoważonego rozwoju Małopolski* (Łukasz Mamica, Piotr Kopyciński);
- *Monitorowanie i prognozowanie priorytetowych, innowacyjnych technologii dla zrównoważonego rozwoju woj. mazowieckiego (foresight Mazovia)* (Jan Piwiński, Roman Szewczyk);

Autorom pozostawiono swobodę zapisu doświadczeń i rezultatów projektu.

W przypadku woj. małopolskiego autorzy skoncentrowali uwagę na opisie procesu przebiegu prac foresightowych i związanych z tym problemami, jak i uzyskanymi dodatkowymi efektami. W foresighcie woj. małopolskiego prognozę rozwoju gospodarczego oparto na metodzie ekspercko-delfickiej testującej 40 hipotez rozwojowych. Natomiast w wyodrębnionych sferach objętych badaniem foresightowym, prawdopodobne scenariusze rozwoju zostały zilustrowane dwoma przeciwstawnymi scenariuszami; optymistycznym i pesymistycznym. Zakres projektu obejmował 3 dziedziny badawcze: *Wzrost gospodarczy, Infrastruktura oraz Zasoby naturalne i nowe materiały*. Autorzy opracowania, jako współodpowiedzialni za realizację dziedziny *wzrost gospodarczy*, szczegółowo opisali rezultaty badań foresightowych związanych z tą dziedziną oraz wyodrębnionymi w jej ramach następującymi kategoriami: kapitał ludzki, szkolnictwo wyższe, innowacje, rozwój metropolitalny, atrakcyjność inwestycyjna regionu, kapitał społeczny. Wynikiem zrealizowanego projektu było zaproponowanie tzw. strategicznych pól interwencji publicznej na rzecz rozwoju województwa.

Autorzy projektu Mazovia wyszli od analizy prawdopodobnego scenariusza rozwoju regionu (nazywając go neutralnym), a następnie analizowali grupy technologii pod kątem najbardziej prawdopodobnego największego efektu otwarcia. Analizę weryfikowali paradygmatem rozwoju sustensywnego i w konsekwencji wskazali, które technologie powinny być rozwijane w woj. mazowieckim. Scenariusz wyjściowy był rezultatem zastosowania uproszczonej analizy strategicznej typu SWOT. Takie

podejście ma swoją logikę, ale można jednak dostrzec pewną jego słabość. Nie wiemy bowiem, czy zakładany tzw. neutralny scenariusz rozwoju województwa jest realny. Przyjmując konsekwentnie zasadę scenariuszowego planowania rozwoju nie można z góry determinować jego przebiegu według jednego scenariusza. Naszym zdaniem w tworzeniu i kształtowaniu rozwoju regionu należało zaproponować kilka scenariuszy rozwoju, które także powinny być opracowane metodami foresightowymi.

Autorzy, przyjmując uproszczone założenie dla scenariusza wyjściowego konsekwentnie jednak analizowali potrzeby regionu pod względem technologicznym stosując metody krzyżowych analiz wpływów w wybranych (dość subiektywnie) obszarach rozwoju:

- Ekologia Energetyka Infrastruktura
- Technologie na rzecz ochrony środowiska
- Poziom życia
- Wzrost gospodarczy
- Zasoby naturalne i nowe materiały.

W konsekwencji zaproponowali kilka technologii, które powinny być wspierane jako technologie endogenicznego rozwoju.

Foresight regionalny. Scenariusze protechnologicznego rozwoju woj. śląskiego zawiera propozycję nowego podejścia metodologicznego do procesu budowy scenariuszy przyszłości, na które składa się spójny zbiór sześciu modeli heurystycznych. Są to:

- analiza wielowymiarowa podmiotowych i przedmiotowych uwarunkowań rozwoju technologicznego woj. śląskiego (model VAFA – Value and Factor Analysis);
- analiza współzależności czynników, które będą kształtować rozwój technologiczny woj. śląskiego (model PSA – Prospective Structural Analysis);
- analiza pól współpracy podmiotów kształtujących rozwój technologiczny woj. śląskiego (model CFI – Co-operation Fields Identification);
- formułowanie scenariuszy protechnologicznego rozwoju woj. śląskiego (model – PETARDA – Pro-technological Regional Development Agenda);
- analiza czynników kształtujących potencjał pól technologicznych w woj. śląskim (model INFA – Innovation Technologies Factors Analysis);
- analiza relacji między uwarunkowaniami a polami technologicznymi woj. śląskiego (model SATTIN – Scenerio and Technological Thinking Interface).

Zastosowanie wymienionych modeli pozwoliło po pierwsze, sformułować siedem scenariuszy częściowych oraz trzech metascenariuszy antycypacyjnych i trzech scenariuszy eksploracyjnych protechnologicznego rozwoju woj. śląskiego tworzących łącznie formę diamentu. Po drugie, umożliwiło rozpoznanie potencjału każdego z wyróżnionych sześciu pól technologicznych woj. śląskiego, za które uznano Biopole, Matpole, Energopole, Infopole, Transpole, Ekopole, w ich powiązaniu z uwarunkowaniami rozwoju technologicznego województwa. W ten sposób został uruchomiony proces tworzenia kluczowych innowacji technologicznych i dziedzin ich zastosowania w gospodarce regionu.

Foresight; niekonwencjonalny instrument strategicznego zarządzania rozwojem regionu (doświadczenia woj. łódzkiego) jest ciekawym przypadkiem zastosowania studiów prospektywnych jako podstawy formułowania wizji rozwoju regionu. Początkowe partie opracowania stanowią ogólne tło i generalny opis metodologii postępowania badawczego. Pokazano także cztery obszary przyszłych regionalnych kompetencji w woj. łódzkim, a mianowicie: mechatronika, ochrona zdrowia, technologie informacyjne i ekobiznes. Całość podejścia metodologicznego obejmuje trzy etapy:

- analiza kluczowych sił, trendów i słabych sygnałów;
- analiza barier rozwoju technologii ze szczególnym uwzględnieniem technologii krytycznych;
- budowa scenariuszy z wykorzystaniem koncepcji zdolności innowacyjnych i zamierzonych przewag.

W odniesieniu do każdego z czterech obszarów przyszłych kompetencji jako innowacyjnych obszarów działalności w woj. łódzkim dokonano projekcji ich potencjału rozwojowego w relacji do potencjału zrównoważonego rozwoju. Trendy w każdym obszarze przyszłych kompetencji regionalnych oraz ujęcia technologii w skupieniach obejmowały: produkty i procesy, łańcuchy wartości, sieci współpracy oraz kwalifikacje i umiejętności.

Doświadczenia łódzkiego foresightu regionalno-technologicznego określa wizja, której myślą przewodnią jest rozwój regionu w „kierunku technologicznych biegunów wzrostu”. Oparcie rozwoju woj. łódzkiego na takiej koncepcji jego rozwoju technologicznego uruchomi podstawowe siły motoryczne szybkiej transformacji gospodarki regionu. Warunkiem koniecznym powodzenia procesów transformacyjnych łódzkiej gospodarki okazuje się jednak przezwyciężenie dwóch kluczowych barier, a mianowicie bariery nieprzyjaznego środowiska oraz bariery niskiego potencjału absorpcyjnego regionu.

Wszystkie prezentowane w tomie Studiów badania foresightowe potwierdziły, że projekty, poza spełnieniem wymogu przygotowania strategicznego dokumentu dla użytku władz województwa, odegrały ważną integracyjną i informacyjną rolę dla środowiska naukowego i biznesowego. Wszystkie grupy badawcze zwróciły uwagę na potrzebę skojarzenia wyzwań technologicznych z potencjałem rozwojowym regionu. W tym sensie foresight może być ważnym narzędziem do wyznaczania strategicznych wizji i celów rozwoju regionu oraz ich wstępnej operacjonalizacji.

Mamy nadzieję, że publikacja spełni swój użyteczny charakter i będzie stanowiła źródło regionalnych refleksji nad kolejną generacją badań foresightowych na potrzeby polityki i programowania rozwoju regionalnego w Polsce.

*Andrzej Klasik
Tadeusz Markowski*